

ارتقاء کیفیت محیطی در سکونت‌گاه‌های غیر رسمی با تاکید بر امنیت محیطی (نمونه موردی: محله منوچهری همدان)

حسن سجاذزاده*

مهدی صفری**

تاریخ پذیرش: 1395/12/18

تاریخ دریافت: 1394/11/10

چکیده

امروزه پدیده سکونتگاه‌های غیر رسمی و بطور کلی بافت‌های نابسامان شهری در کشورهای جهان اعم از توسعه یافته و در حال توسعه، تبدیل به یک مسئله مهم مدیریت شهری شده است. مشکل عمده سکونتگاه‌های فرودست و فقیرنشین، کمبود امنیت است. امن سازی فضاهای شهری یکی از ضرورت‌های اساسی هر شهر مطرح می‌شود. به همین دلیل، بسیاری از تلاش‌ها به دنبال کاهش وقوع جرم از طریق طراحی محیطی می‌باشند. با توجه به مشکل ذاتی که سکونتگاه‌های غیر رسمی در زمینه امنیت فضاهای شهری با آن مواجه اند، شناسایی اصول و معیارهای طراحی شهری و طراحی محیطی در طراحی فضاهای سکونتی امن، به منظور ارتقا امنیت، اصلی ترین هدف این پژوهش قرار گرفته است. اطلاعات لازم برای این پژوهش با استفاده از پرسش نامه و مطالعات کتابخانه ای جمع آوری شده است و با روش توصیفی - تحلیلی به تجزیه و تحلیل این داده ها پرداخته شده است. همچنین برای تحلیل یافته ها از روش (ANP) استفاده شده است. یافته ها نشان می دهد کنترل دسترسی، نظارت طبیعی، فرهنگ جمعی تاثیر بسیار زیادی بر امنیت فضاها در سکونتگاه غیر رسمی دارد. توجه به اصول طراحی شهری در ایجاد امنیت محیطی بر اساس استانداردها و دستورالعمل ها می تواند منجر به افزایش کیفیت سکونتگاه غیر رسمی، افزایش امنیت و در نهایت بهبود شرایط محیطی این سکونتگاه ها شود. در نهایت در این پژوهش سعی بر آن شده است تا با مطالعه تجربیات و نظریه ها راهکارهایی برای ایجاد و بهبود امنیت در سکونتگاه غیررسمی ارائه شود.

واژگان کلیدی: سکونت گاه غیر رسمی، امنیت محیطی، CPTED، نظارت طبیعی، محله منوچهری همدان.

1- مقدمه

از پدیده های عمده ناپایدارکننده شهری به ویژه در کشور ما، اسکان غیررسمی - به عنوان گونه هایی از شهرنشینی با مشکلات حاد- است که رو به گسترش نیز هست (اسماعیل

* استاد یار شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه بوعلی سینا همدان (نویسنده مسئول) h.sajadzadeh@gmail.com

** کارشناس ارشد برنامه ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد همدان mahdijo21@yahoo.com

پور: 1389). در طراحی محیط‌های ساخته شده، پیشگیری از وقوع جرم به نگرانی بین‌المللی در دهه‌های اخیر تبدیل شده است که نیازمند همکاری بین رشته‌های مختلف است (Gibson & Derek, 2016: 256). در ایران سکونت‌گاه‌های غیررسمی به عنوان یک واقعیت و بخش انکارناپذیری از شهرهای کشورمان پذیرفته شده‌اند. از این رو، تقویت جنبه‌های مثبت و تضعیف جنبه‌های منفی این سکونتگاه‌ها با تأکید بر امکانات بالقوه و بالفعل موجود در فضاها بایستی مورد توجه قرار گیرد. به همین علت، در این مقاله سعی بر آن شده است تا با مطالعه کتابخانه‌ای، جمع‌آوری اسناد و مدارک از ادارات و سایت‌های اینترنتی نسبت به تهیه و انتخاب شاخص‌های کیفیت محیطی اقدام و با استفاده از نظریات و تعاریف، به تعریفی از سکونتگاه‌های غیررسمی و مفهوم امنیت در فضای شهری دست پیدا کرد تا بتوان به صورتی هدفمند با مسئله برخورد نمود. سکونت‌گاه‌های غیررسمی بخشی از بافت شهری هستند که از مشکلات فراروی شهرهای امروزی خاصه در سطوح محلی به شمار می‌رود (یاورزاده، 1391:1) و عمدتاً مهاجرین روستایی و تهیدستان شهری را در خود جای داده‌اند و بدون مجوز و خارج از برنامه‌ریزی رسمی و قانونی توسعه شهری (طرحهای جامع و تفصیلی) در درون و خارج از محدوده قانونی شهرها به صورت خودرو به وجود آمده‌اند. عمدتاً فاقد سند مالکیت هستند و از نظر ویژگیهای کالبدی و برخورداری از خدمات و زیرساخت‌های شهری شدیداً دچار کمبود هستند. از جنبه نظری می‌توان تعریف ذیل را برای امنیت شهری بیان کرد: امنیت شهری یعنی آرامش، اطمینان خاطر و نبود هراس شهروندان از هرگونه تهدید و خطر علیه شهر، شهروندان، فضاهای شهری، ساختمان‌ها، سازمان‌ها، تاسیسات و زیرساخت‌های شهری و سایر عناصر مهم در زندگی شهری که نگرانی و احساس ناامنی در شهروندان را موجب گردد. (نوروزی، 1381:6). لذا با توجه به مطالب گفته شده ضرورت امر حکم می‌نماید که در برخورد با این پدیده همانند سایر پدیده‌های اجتماعی از یکجانبه‌نگری پرهیز کرده بر تلاش جدی به قصد چاره‌اندیشی علمی و درک مسائل اجتماعی آن اهتمام ورزید. با توجه به مباحث مطرح شده سوالات تحقیق عبارتند از:

الف) چگونه می‌توان با بهره‌گیری از رویکرد امنیت محیطی به ارتقا کیفیت محیطی در سکونتگاه‌های غیررسمی دست یافت؟

ب) چگونه می‌توان بین کارکردهای موجود سکونت‌گاه‌ها با میزان امنیت در فضا رابطه ایجاد کرد؟

ج) نقش دسترسی تنوع فضایی فضاهای باز، تنوع خدمات و همچنین نظارت اجتماعی در ارتقا امنیت سکونت‌گاه‌های غیررسمی تا چه میزان موثر است؟

تعاریف و اصطلاحات

- سکونت گاه های غیر رسمی: سکونت گاه های غیر رسمی و نابسامان شهری، در واقع شکل بی ضابطه ای از تجمع مکانی گروه های کم درآمد، اغلب مهاجر در نقاط آسیب پذیر شهر است که به صورت کاملا خودرو و فاقد مجوز مکانی گروه های کم درآمد، اغلب مهاجر در نقاط آسیب پذیر شهر است که به صورت کاملا خودرو و فاقد مجوز رسمی از نهادهای قانونی شهر ایجاد می گردند. اسکان غیر رسمی با گسترش روزافزون در فضای شهری ایران موجب پیدایش، تکوین و همچنین گسترش تضاد و ناسازگاری در روح و کالبد شهرها شده است (پناه بختیار و حصاری اصغر، 1392: 1). اسکان غیر رسمی تاکنون در ایران با نام های مختلفی به کار برده شده است، به ویژه: حاشیه نشینی، زاغه نشینی، مسکن نا بهنجار، اسکان خود برانگیخته، اسکان خود جوش (حاتمی نژاد و همکاران، 1385: 133).

- حاشیه نشینی: حاشیه نشینی عبارتست از وضع زندگی تمام کسانی که در جامعه شهری ساکن اند ولی از نظر درآمد و بهره گیری از امکانات و خدمات در شرایط نامطلوبی به سر می برند. در واقع کلیه کسانی که از حالت تولیدی گذشته خود بیرون آمده و به صورت مازاد نیروی انسانی در حاشیه شهرها سکنی می گزینند، دارای یک زندگی حاشیه ای هستند (حسین زاده دلیر، 1370 به نقل از زیاری و مهدی نژاد، 1388: 404).

- کیفیت محیط: کیفیت محیط موضوعی پیچیده در برگیرنده ادراکات ذهنی، نگرش ها و ارزش های گروه ها و افراد مختلف است (پورتیوس، 1971 به نقل از رفیعیان، امین صالحی، تقوایی، 1389: 67)

- کیفیت محیط شهری: کیفیت محیطی نشان دهنده خصوصیات جالب محیط اطراف و شامل عواملی نظیر عوامل بصری، شنوایی و احساسی است. طراحی شهری سعی بر این دارد که کیفیت های مذکور را شناسایی و از طریق ارتقاء یا حفظ کیفیت آنها را که وضع مناسبی دارند مشخص کند و در جهت بهبود آنها که مطلوبیت چندانی ندارند گام بردارد (بحرینی، 1377).

- امنیت شهری: امنیت شهری مفهومی است مبهم، گسترده، نسبی و متغیر (با توجه به ویژگی های منحصر به فرد هر شهر) و بنابراین نمی توان یک سری استانداردهایی را برای آن تعریف نمود و در همه جا مورد استفاده قرار داد. از این رو از جنبه نظری تعریف ذیل را می توان برای امنیت شهری بیان کرد: امنیت شهری یعنی آرامش، اطمینان خاطر و نبود هراس شهروندان از هرگونه تهدید و خطر علیه شهر، شهروندان، فضاهای شهری، ساختمان ها، سازمان ها،

تاسیسات و زیرساخت‌های شهری و سایر عناصر مهم در زندگی شهری که نگرانی و احساس ناامنی در شهروندان را موجب‌گردد (نوروزی، 1381: 6).

2- پیشینه و چارچوب نظری

نسل اول رویکرد CPTED از طریق ایجاد تغییرات در محیط، به موقعیت کاهش فرصت‌های جرم و ایجاد امنیت نائل می‌شود. کاهش فرصت‌های وقوع جرم به سه روش در یک محیط صورت می‌پذیرد:

طبیعی: یکپارچه‌سازی مفاهیم امنیتی و رفتاری در قالب چگونگی طراحی و استفاده از منابع فیزیکی و انسانی مثل تعریف حدود و مرزها، مکانیابی پنجره‌ها و ...
سازماندهی شده: بکارگیری نیروی انسانی برای تأمین امنیت مثل نگهبان، پلیس و نیروهای گشت امنیتی.

مکانیکی: تأمین امنیت با استفاده از امکانات سخت‌افزاری و با صرف هزینه مثل قفل‌ها، دوربین‌های مداربسته و ایجاد روشنایی کافی در محیط (Ministry of justice, 2005)
از آنجا که نسل اول رویکرد CPTED استفاده از روش طبیعی را در اولویت قرار می‌دهد، روش‌های مکانیکی و سازماندهی شده‌ای نظیر استفاده از نیروهای گشت امنیتی، دوربین‌های مداربسته و قفل و بست‌های پیشرفته از اصول آن به شمار نیامده و در اصول برنامه‌پیشگیری از جرم موقعیتی که مبدع آن رونالد کلارک است قرار می‌گیرند. ایجاد امنیت با استفاده از روش طبیعی در رویکرد نسل اول CPTED مبتنی بر اصول کلیدی است. ایده اصلی پیشگیری از وقوع جرم به ایده جفری (1971) بر می‌گردد که ارتباط نزدیکی با محیط کالبدی بیرونی و ارگانیزم فیزیکی داخلی دارد (Robinson, 1996). پیشگیری از وقوع جرم با هدف شناسایی و تغییر انواع شرایط محیطی و اجتماعی رخ می‌دهد که فرصت‌های خاصی باعث وقوع جرم می‌شوند (Brantingham & Faust, 1976). با این وجود، از آنجا که مفهوم محیط در پیشگیری از وقوع جرم با استفاده از طراحی محیطی و مزاحمان می‌شود، به سادگی نمی‌تواند به یک مفهوم فیزیکی تقلیل یابد (Robinson, 1996). اما این امکان وجود دارد که بیشتر از گذشته به عوامل خارجی توجه شود (Nasar & Fisher, 1992; Robinson, 1996). بنابراین می‌توان رویکردهای مختلفی را با توجه به ارتباط بین رفتار مردم و محیط ساخته شده اتخاذ کرد (Kamalipour, Faizi & Memarian, 2014: 3).

2-1- اصول طراحی نسل اول CPTED

1-1-2- قلمرو گرایی: بدین معنی که فضای بیرونی باید به گونه ای باشد که سبب ایجاد نوعی حس مالکیت قوی گردد. شلوغی، ازدحام، نگهداری ضعیف نامناسب از تجهیزات و تاسیسات در مجتمع های مسکونی، پراکندگی های قومی و نژادی و تفاوت در شیوه های زندگی از جمله عواملی است که در این گونه محیط ها، سبب بروز مشکلاتی می گردد.

2-1-2- کنترل دسترسی: یکی از ایده های CPTED است که با تمرکز بر کاهش فرصت دسترسی به هدفهای جرم برای خلفکاران احتمالی افزایش احساس خطر در آنها، بدست می آید. کنترل دسترسی از سه طریق غیررسمی یا طبیعی، رسمی و سازماندهی شده توسط پرسنل امنیتی و راهکارهای مکانیکی مثل قفل و بست ها حاصل می شود.

3-1-2- بهبود کیفیت محیطی (تعمیر و نگهداری): کیفیت محیطی به مدیریت و نگهداری از یک منطقه، وابسته است. نگهداری مناسب از دارایی های یک مکان، نشان دهنده این مطلب است که مدیریت یا صاحبان اموال، مراقب آنها هستند و در برابر وقوع جرم از آنها دفاع می کنند. جرم معمولاً در مناطقی که ساختمان های ویران و رهاشده، مناطق کم نور، جاهایی که دیوارنویسی بصورت ناهنجار، شیوع بیشتری دارد و بنظر می رسد که کسی از آنها مراقبت نمی کند، رخ می دهد.

4-1-2- نظارت طبیعی: درمقابل دوربین ها و سایر ابزارهای نظارت رسمی، CPTED از ایده نظارت طبیعی حمایت کرده و به دنبال آن است که بتواند از طریق طراحی محله و ساختمان های آن در رعایت مواردی چون قرارگیری پنجره در مکان های مناسب که امکان نظارت بر محیط پیرامون را فراهم می آورد، روشنایی کافی و کاهش موانع فیزیکی ایجادکننده نقاط کور، فرصت های بروز رفتارهای ضد اجتماعی را از میان بردارد. مطالعات نشان می دهد که وقوع جنایات منجر به کاهش انسجام اجتماعی در بین ساکنان می شود (Owusu et al. 2015:249). گماردن چشم های ناظر بر خیابان به ایجاد مکان غیرجذاب برای خلفکاران کمک کرده و از ایجاد مکان های جرم خیز جلوگیری می کند. نظارت طبیعی به معنای توانایی فیزیکی در دیدن آن چیزی است که در اطراف مدارس، دیوارهای سخت، چمن های بلند و ماشین های پارک شده و مانند این ها اتفاق می افتد (Schneider, 2010:1).

5-1-2- پشتیبانی از برنامه ی فعالیت: شامل ایجاد مراکز یا تسهیلات مکانی مانند مراکز مراقبت روزانه و یا ساخت زمین های ورزش و بازی سازماندهی شده است. باید دقت شود که کاربری های ناسازگار کنار هم قرار نگیرند. برخی از پژوهشگران، از فعالیت های حمایت کننده به عنوان یکی از راهبردهای موجود در این نظریه نام برده اند، به این مفهوم که طراحی مناسب فضاهای مختلف شهری و برنامه ریزی برای ایجاد کاربری های مناسب در سطح شهر باعث

ترغیب مردم به استفاده از فضاهای عمومی می‌شود، حضور زیاد مردم در این فضاها باعث بالا رفتن نظارت طبیعی افراد شده و در نتیجه از میزان جرایم کاسته می‌شود.

2-1-6- تعمیر و نگهداری: با تعمیر و نگهداری مناسب از مبلمان شهری و تابلوها و نشانه‌های شهری و چراغ‌های روشنایی و محوطه‌سازی، می‌توان علاوه بر بهینه‌سازی هزینه‌های شهری، از بالا رفتن ظرفیت مناطق در جرم خیزی کاست. (صالحی:1385) مطالعات نشان داده‌اند که تغییر در محیط‌های ساخته شده و طراحی فضایی می‌تواند بر درک ساکنین و مجرمان از جرم تأثیرگذار باشد (Mohit & Elsawahli, 2010:25).

2-2- اصول طراحی نسل دوم CPTED

در حالی که نسل اول CPTED سعی دارند که از طریق طراحی احتمال وقوع جرم را کاهش دهند، نسل دوم تلاش می‌کنند که با ایجاد کاربری‌ها و فعالیت‌های اجتماعی متنوع به ایجاد محیطی متعادل کمک کنند (Atlas, 2013:99). اصول طراحی نسل دوم عبارتند از: آستانه ظرفیت، همبستگی اجتماعی، ارتباط با خارج از محله و فرهنگ جمعی.

3-2-1- آستانه ظرفیت: ظرفیت، پتانسیل و توانمندی یک فضای معین برای پشتیبانی و برآوردن نیازهایی است که برای آن فضا در نظر گرفته شده است. این مفهوم دو ایده‌ی کاربری‌های متعادل زمین و نقطه‌سرازیری را در بردارد. آستانه، ظرفیت یک فضا برای حفظ سطحی از تعادل است.

3-2-2- همبستگی اجتماعی: همانطور که قلمروبندی هسته اصلی نسل اول CPTED است، همبستگی اجتماعی نیز اساسی‌ترین اصل نسل دوم است. راهکارهای ایجاد همبستگی اجتماعی، روابط بین ساکنین، تجار و شرکای کلیدی را در یک محله، افزایش می‌دهد (Hillier & Saville, 2005).

3-2-3- قابلیت اتصال، ارتباط با خارج از محله
از آنجا که قابلیت اتصال در داخل یک مکان، عاملی مهم در برقراری ارتباط است، محلات و گروه‌های اجتماعی نباید بطور جدا و منفصل از یکدیگر عمل نمایند. اتصال از طریق شبکه‌ها و روابط خارجی از قبیل مشارکت و روابط با سایر محلات ارزشمندی چون قبول قرارداد و تضمین را ایجاد کرده و پرورش می‌دهند (همان).

3-2-4- فرهنگ جمعی: متخصصین CPTED، اغلب فراموش می‌کنند که ساکنین هر محله به نگرهبان، نیاز ندارند. بلکه آنها نیاز به یک حس جمعی در مورد مکانی دارند که در آن مراقب شخص یا چیزی بوده که در حال نظارت آن هستند. یک محله فقط وقتی می‌تواند پیشرفت کند که در آن احساس مکان وجود داشته باشد. (Carey, 2008)

جدول شماره 1: جمع بندی رویکرد های CPTED

اصول	مراحل تکامل	رویکرد
نسل اول رویکرد CPTED	پایه (اوایل 1960 تا اواخر 1980)	قلمرو بندی
		کنترل دسترسی
		کیفیت محیطی
		نظارت طبیعی
نسل دوم رویکرد CPTED	سال 1997 تا به امروز	آستانه ظرفیت
		همبستگی اجتماعی
		ارتباط با خارج از محله
		فرهنگ جمعی

براین اساس می توان مولفه های مشخصی را در ارتباط با ارتقاء امنیت محیطی بیان نمود. نظارت اجتماعی یکی از عوامل مهم در بحث امنیت محیطی می باشد. نظارت زمانی آغاز می شود که به شکل مطلوب انجام پذیرد که محل تحت نظارت در حیطه فعالیت و مسئولیت افراد شناخته شود. در بهترین حالت یعنی زمانی که ساکنان منطقه تحت نظارت رادر مالکیت خویش احساس کنند، محافظت کاملا صورت می پذیرد (طالبی، 54:1376). به عنوان مثال در نتیجه مطالعات نشان می دهد که نظارت رسمی تأثیر منفی بر استفاده کنندگان یک فضا دارد، در حالی که نظارت غیر رسمی و نامحسوس علاوه بر ایجاد حس مثبت، باعث رقابت در بین فضاها نیز می شود، به عبارت دیگر فضایی که امنیت بیشتری را برای ساکنین فراهم کند، بیشتر مورد استقبال قرار می گیرد (Kajalo & Arto, 2010:300). حضور فعال مردم در شهر نیز، از عوامل افزایش امنیت در فضاهای شهری است و تسلط و دیدن این فضا دیده شدن توسط مردم موجب ایجاد حس ایمنی است. احساس انسان در فضا وابسته به قلمرو یا فضاهایی است که به او تجربه حس امنیت می دهد و این گونه نواحی بر رفتار انسان اثر می گذارند و در نتیجه انسان بر انواع فضاهایی که احساس مختلفی را از قلمرو در او ایجاد کند رفتار خاصی را بروز می دهد (رهنمایی، 57:1385). امنیت مفهومی ذهنی و نسبی است که بر پایه اصول متعدد در یک جامعه پایدار استمرار می یابد. در نگرش های سنتی به مقوله امنیت اغلب کاربرد نیروی انتظامی و تهدید محوری مورد توجه بوده، در حالی که مطالعات امنیتی انتقادی و جامع نگر امروز، گروههای اجتماعی می توانند نه تنها از ناحیه ابزار نظامی بلکه از طریق عوامل محیطی یا اقتصادی مورد تهدید قرار گیرند (الماسی فر، 25:1389). در طراحی فضاهای همگانی امن

لازم است که علاوه بر امکان وقوع جرم در یک محیط به ترس از وقوع جرم نیز که به عنوان یک عامل مهم بر امنیت روانی شهروندان تأثیرگذار است، توجه شود (فرید تهرانی، 1390: 37).

ویژگی‌های دسترسی و شبکه‌های ارتباطی نیز نقش بسیار زیادی در تامین ایمنی و امنیت فضاها، مکان‌ها و محلات دارند. سهولت دسترسی به مکان وقوع و امکان فرار سریع از آن امنیت را به مخاطره می‌اندازد. راهبرد‌ها به مکان‌های دارای تسهیلات کمک می‌کند تا به اهداف طرح رسمی یعنی راحتی، امنیت و شبکه پیاده رو جذاب و گسترده در امتداد شهر و منطقه عمومی با کیفیت بالا دست یابند. تقسیمات فرعی در صورتی که فضاهای تعریف شده مناسبی در خصوص راه‌های دسترسی و خدمات جانبی و ورودی‌ها ایجاد کند. خدمات تفریحی فرهنگی در حین اینکه موجب شادی و نشاط افراد می‌شود، باعث ارتقا فرهنگ جامعه نیز می‌شود. مانند همایش‌های هنری، فرهنگی. رفاه اجتماعی تعبیری است معطوف به وضعیت اقتصادی، اجتماعی و سیاسی که حفظ کرامت انسانی و مسئولیت‌پذیری افراد جامعه، در قبال یکدیگر و ارتقای توانمندی‌ها، از اهداف آن است. میزان توانایی ساکنان در کنترل محیط در فضاهای خصوصی، نیمه عمومی و عمومی متفاوت است. کنترل ساکنین در فضاهای خصوصی نسبت به فضاهای عمومی بیشتر بوده و هر چه سلسله مراتب رسیدن از فضاهای خصوصی به عمومی بهتر طراحی شده باشد، امنیت افزایش می‌یابد.

شکل شماره 1: مدل مفهومی

4- روش تحقیق

در این پژوهش به منظور دستیابی به پاسخ سؤالات مطرح شده، اقدام به جمع آوری سیستماتیک اطلاعات با استفاده از روش اسنادی و مطالعات میدانی و تجزیه و تحلیل داده‌های

به دست آمده از بخش اول و پرسش نامه ها با استفاده از روش کمی به ارائه راهکارهایی در جهت حل مسئله موجود پرداخته شده است. از این رو می توان روش تحقیق را در مراحل زیر تشریح کرد:

- مرحله مطالعات میدانی: کار میدانی شامل مشاهدات مکرر، تصویربرداری، عکس برداری، به هنگام سازی نقشه ها، انطباق نقشه کاربری اراضی محدوده مطالعه با وضعیت موجود بوده است تا با پیمایش میدانی به تکمیل اطلاعات کتابخانه ای پرداخته شود. در کنار تکمیل اطلاعات کتابخانه ای، به منظور تدوین و تشخیص نیازهای موجود، پژوهشگر اقدام به مصاحبه های مستق با اهالی محله مورد مطالعه نموده است و بر اساس داده های به دست آمده از مراحل قبل، به تدوین و توزیع پرسش نامه پرداخته است. جامعه آماری در این پژوهش بر اساس فرمول کوکران، 300 نفر انتخاب شد.

- مرحله تجزیه و تحلیل داده ها و نتیجه گیری: در این مرحله، داده های به دست آمده از مراحل قبل با نرم افزارهای آماری پردازش و تحلیل شده است و در نهایت معیارهای کیفیت محیطی با استفاده از روش تحلیلی ANP وزن دهی شده و میزان اهمیت آن ها در محدوده مطالعاتی، مورد مطالعه قرار گرفت که بر این اساس، پیشنهادات و راهکارهایی در بخش پایانی ارائه گردید.

معرفی نمونه موردی

محله منوچهری به مساحت تقریبی 40 هکتار و با جمعیتی بالغ بر 12940 نفر در غرب بلوار دانشگاه و جنوب محور همدان - کرمانشاه قرار دارد. این محله از سویی با بلوار دانشگاه، از سمت شمال بوسیله محور همدان - کرمانشاه، از سمت جنوب بوسیله بافت ساخته شده از طرف غرب بوسیله مسیل و سپس کاربری خدمات درمانی محدود شده است. این محله تنها در بخش های محدودی از شمال و شمال شرقی امکان توسعه داشته که در طرح تفصیلی این محدوده به کاربری های خدماتی همچون آموزشی، ورزشی و فضای سبز اختصاص پیدا کرده است.

نقشه شماره 1: کاربری اراضی

5-تحلیل یافته‌ها

با توجه به سوالات مطرح شده در گام اول به وزن دهی مولفه‌های پرسش‌نامه پرداخته شد. در مرحله بعدی تعداد پاسخ‌ها در هر بخش مشخص گردید و در جدولی گردآوری شد که در ادامه به تحلیل هر یک پرداخته می‌شود.

1-5: تحلیل کالبدی

جدول شماره 2: اوزان گزینه‌ها در رابطه با کالبدی

وزن نهایی	خدمات مناسب حمل و نقل	خدمات تفریحی، فرهنگی	خدمات رفاهی	تنوع فضاها	دسترسی مناسب	رؤیت پذیری فضا	دسترسی	نظارت اجتماعی	کالبدی
0.052	1	1	$\frac{1}{5}$	1	$\frac{1}{5}$	$\frac{1}{3}$	$\frac{1}{3}$	1	نظارت اجتماعی
0.104	1	1	1	3	$\frac{1}{5}$	3	1	3	دسترسی
0.105	1	1	3	1	1	1	$\frac{1}{3}$	3	رؤیت پذیری فضا
0.148	1	1	1	5	1	1	5	5	دسترسی مناسب
0.068	1	1	1	1	$\frac{1}{5}$	1	$\frac{1}{3}$	1	تنوع فضاها
0.152	5	3	1	1	1	$\frac{1}{3}$	1	5	خدمات رفاهی
0.086	1	1	$\frac{1}{3}$	1	1	1	1	1	خدمات تفریحی، فرهنگی
0.075	1	1	$\frac{1}{5}$	1	1	1	1	1	خدمات مناسب حمل و نقل

همان‌طور که ملاحظه می‌شود، خدمات رفاهی با دارا بودن 0,152 بالاترین وزن و و بعد از آن به ترتیب؛ دسترسی مناسب، رویت پذیری فضا، خدمات تفریحی - فرهنگی، خدمات حمل و نقل، تنوع فضاها و در نهایت نظارت اجتماعی، با 0,052 پایین‌ترین وزن را به خود اختصاص داده‌اند. براین اساس، توجه به مبحث نظارت اجتماعی از طریق ارتقاء کیفیت کالبدی و فضایی یکی از اولویت‌های مهم در راستای ارتقاء امنیت محیطی در محله منوچهری همدان می‌باشد.

2-5: تحلیل اجتماعی

در جدول زیر اقدام به وزن دهی به شاخص ها و معیارها در رابطه با مولفه های اجتماعی پرداخته شده است.

جدول شماره 3: اوزان گزینه‌ها در رابطه با اجتماعی

وزن نهایی	خدمات مناسب حمل و نقل	خدمات تفریحی، فرهنگی	خدمات رفاهی	تنوع فضاها	دسترسی مناسب	رویت پذیری فضا	افراد و روابط جمعی	نظارت اجتماعی	اجتماعی
0.06	1	1/3	1/5	1	1	1	1	1	اجتماعی نظارت
0.07	1	1	1/3	1	1	1	1	1	افراد و روابط جمعی
0.06	1	1/3	1/5	1	1	1	1	1	رویت پذیری فضا
0.086	1	1	1	1	1	1	1	1	دسترسی مناسب
0.086	1	1	1	1	1	1	1	1	تنوع فضاها
0.198	3	5	1	1	1	5	3	5	خدمات رفاهی
0.1	1	1	1/5	1	1	3	1	3	خدمات تفریحی، فرهنگی
0.077	1	1	1/3	1	1	1	1	1	خدمات مناسب حمل و نقل

همانطور که ملاحظه می شود، خدمات رفاهی با دارا بودن 0,198 وزن بالاترین و و بعد از آن به ترتیب؛ خدمات تفریحی - فرهنگی، دسترسی مناسب، تنوع فضاها، خدمات مناسب حمل و نقل، افراد و روابط جمعی، رویت پذیری فضا و در نهایت نظارت اجتماعی با 0,06 وزن پایین ترین وزن را به خود اختصاص داده اند. براین اساس ملاحظه می شود که بحث نظارت اجتماعی

در ارتباط با مولفه های اجتماعی امنیت محیطی نیز بایستی در اولویت توجه در محله منوچهری همدان قرار گیرد.

3-5: تحلیل طبیعی

در جدول شماره 4 به تحلیل و وزن دهی ابعاد عوامل طبیعی در ارتباط با شاخص ها و معیارهای امنیت محیطی پرداخته شده است.

جدول شماره 4: اوزان گزینه‌ها در رابطه با طبیعی

وزن نهایی	خدمات مناسب حمل و نقل	خدمات تفریحی، فرهنگی	خدمات رفاهی	تنوع فضاها	دسترسی مناسب	رؤیت پذیری فضا	افراد و روابط جمعی	نظارت اجتماعی	محیطی
0.068	1	1	$\frac{1}{5}$	1	1	1	1	1	نظارت اجتماعی
0.079	1	1	1	1	1	1	1	1	افراد و روابط جمعی
0.075	1	1	1	1	1	1	1	1	رؤیت پذیری فضا
0.079	1	1	1	1	1	1	1	1	دسترسی مناسب
0.087	1	1	1	1	1	1	1	1	تنوع فضاها
0.087	1	1	1	1	1	1	1	5	خدمات رفاهی
0.075	1	1	1	1	1	1	1	1	خدمات تفریحی، فرهنگی
0.087	1	1	1	1	1	1	1	1	خدمات مناسب حمل و نقل

طبق جدول فوق؛ خدمات رفاهی با دارا بودن 0,87 وزن بالاترین و به ترتیب تنوع فضاها، خدمات مناسب حمل و نقل، روابط جمعی، دسترسی مناسب، خدمات تفریحی - فرهنگی، رویت پذیری فضا و در نهایت نظارت اجتماعی با 0,068، پایین ترین وزن را به خود اختصاص داده اند. براین اساس ملاحظه می شود که توجه به نظارت اجتماعی از دیدگاه عوامل محیطی و طبیعی نیز بایستی در محله منوچهری همدان مورد توجه قرار گیرد.

6- بحث و نتیجه گیری

با توجه به جداول به دست آمده، مشکلات امنیت در سکونتگاه های غیر رسمی با توجه به مولفه ها مورد بررسی قرار گرفت. بر این اساس، مولفه های بدست آمده با توجه به درجه اهمیت می تواند تاثیر بسزایی در کیفیت محیطی ایجاد نماید. این طبقه بندی باعث می شود با توجه به نوع بحران و مولفه های امنیت، سیاست هایی متناسب با موضع مورد مطالعه اتخاذ نمود. به همین منوال نیز دسته بندی و اهمیت سوال ها راه را برای رسیدن به موضوعات حساس مطرح می سازد. برطبق نتایج بدست آمده گزینه " نظارت اجتماعی " با بدست آوردن بیشترین مقدار شاخص (0,187) مهمترین عاملی است که بیشترین تاثیر را در رضایتمندی در این محله دارد. برطبق نتایج بدست آمده گزینه " رویت پذیری فضا" با بدست آوردن امتیاز (0,097) دومین عامل، گزینه " افراد و روابط جمعی" با بدست آوردن امتیاز (0,094) سومین عامل و گزینه " دسترسی مناسب " با بدست آوردن امتیاز (0,091) چهارمین عامل در تامین امنیت فضا هستند. بنابراین به منظور ارتقای کیفیت محیطی در محله منوچهری همدان لازم است که این شاخص ها به ترتیب مورد توجه قرار گیرند. با نگاهی دقیق تر به مهم ترین معیارهای به دست آمده از مطالعات می توان آن ها را در دو بخش دسته بندی کرد: اجتماعی (نظارت اجتماعی و افراد و روابط جمعی) و کالبدی (رویت پذیری فضا و دسترسی مناسب). امنیت دارای دو بعد اصلی عینی و ذهنی می باشد که بعد ذهنی بیشتر به مولفه های اجتماعی و بعد عینی به مولفه های فیزیکی و کالبدی باز می گردد. توجه به دو عامل اجتماعی و کالبدی (مورفولوژیک) در این محله می تواند در درجه اول به بهبود کیفیت محیطی و در نهایت به ارتقای امنیت محیطی منجر شود. با توجه به این که در هر مطالعه ای، زمینه مورد مطالعه تاثیر به سزایی در روند انجام مطالعات و نتایج به دست آمده دارد، در این پژوهش نیز مطالعات میدانی صورت گرفته و تجزیه و تحلیل آن ها راهنمایی برای رسیدن به راهکارهای طراحی در این محله بوده است. این پژوهش با بهره گیری از شاخص های کیفیت محیطی و داده های موجود از مطالعات پیشین، به استفاده از این داده ها در جهت دستیابی به راهکارهایی برای محله مورد مطالعه اقدام کرده است. به عبارتی می توان گفت، نتیجه این تجزیه و تحلیل ممکن است در محلاتی دیگر متفاوت باشد و نتایج متفاوتی حاصل شود که متناسب با زمینه

مطالعاتی تحقیق‌های مختلف می‌باشد. باید توجه داشت از آن‌جا که مشکلات و نیازهای هر محله‌ای متناسب با شرایط هر محله است، این روش می‌تواند راهگشایی برای رفع مشکلات منحصر به فرد هر محله بوده و به اقداماتی را در جهت بهبود شرایط همان محله منجر شود. مزیت این روش این است که از کلی‌گویی و دیدگاه کل‌نگرایانه پرهیز شده و با دیدگاهی موشکافانه به بررسی مشکلات موجود در زمینه‌های مختلف پرداخته می‌شود.

جدول شماره 5: اوزان ماتریس نهایی

انتخاب مؤثرترین مولفه‌ها در رسیدن به امنیت				
معیارها	کالبدی	اجتماعی	محیطی	آمنیت شهری و محیطی
ANP وزن	0,14	0,83	0,03	
گزینه‌ها	وزن گزینه‌ها در رابطه با هر معیار			
خدمات رفاهی	0,052	0,06	0,068	0,058
دسترسی مناسب	0,104	0,07	0,079	0,074
خدمات مناسب حمل و نقل	0,105	0,06	0,075	0,065
افراد و روابط جمعی	0,148	0,086	0,079	0,094
تنوع فضاها	0,068	0,086	0,087	0,082
نظارت اجتماعی	0,152	0,198	0,087	0,187
رؤیت‌پذیری فضا	0,086	0,1	0,075	0,097
خدمات تفریحی، فرهنگی	0,075	0,077	0,087	0,076

با توجه به عوامل شناخت سکونت‌گاه‌های غیر رسمی و مولفه‌های پرسش‌نامه، نظارت اجتماعی بیشترین درجه اهمیت را برای افراد ساکن در محله دارد. امنیت شهری یعنی؛ داشتن آرامش، اطمینان خاطر و نبود هراس شهروندان از هرگونه خطر و تهدید علیه شهروندان، شهر، فضاهای شهری، کالبد و زیرساخت‌های شهری و سایر عناصری که در زندگی شهری احساس ناامنی را در شهروندان موجب می‌گردد. فضای عمومی که عرصه اجرای کارکردهای اجتماعی بوده و تعاملات اجتماعی بسیاری در آن صورت می‌گیرد بیش از هر مکانی نیازمند امنیت می‌باشد. هر فضای شهری متناسب با سطح فرهنگی و اجتماعی افراد بایستی سطوح امنیتی ویژه‌ای برای آن اتخاذ شود.

در این بخش با توجه به مطالعات انجام شده و تجزیه و تحلیل های به دست آمده به بررسی سؤالاتی که در ابتدای آن ها اشاره شد، پرداخته می شود:

از آن جا که کیفیت های محیطی و میزان توجه به آن ها تأثیری مستقیم بر کیفیت زندگی ساکنین و میزان رضایتمندی آن ها از فضاها دارد، بایستی در اولویت توجه قرار گیرد. یکی از شاخص های کیفیت محیطی، میزان احساس امنیت ساکنین و استفاده کنندگان از فضاست، بنابراین در پاسخ به سوال الف (چگونه می توان با بهره گیری از رویکرد امنیت محیطی به ارتقا کیفیت محیطی در سکونتگاه های غیررسمی دست یافت؟ می توان گفت با تامین امنیت فضاها می توان گامی در جهت ارتقای کیفیت های محیطی برداشت. شاخص هایی که در این پژوهش مطرح شدند و در نهایت چهار شاخصی که بیشترین اهمیت را در محله داشتند، انتخاب شده و متناسب با آن ها راهکارهایی پیشنهاد شد، در واقع بخش کوچکی از کیفیت های محیطی را در بر می گیرد، بنابراین این پژوهش می تواند گامی در جهت مطالعات کامل تر و با در نظر گرفتن سایر شاخص ها باشد.

همان طور که در بخش قبل اشاره شد، امنیت مقوله ای است که می توان به آن از دو جنبه عینی و ذهنی پرداخت. شاخص های به دست آمده در این مطالعه نشان می دهد که توجه به این دو مقوله در کنار هم اهمیت به سزایی دارد. کیفیت دسترسی، خود عاملی است که استفاده از فضا را برای کاربران تسهیل می کند و همین امر زمینه ای را برای افزایش ارتباطات و تعاملات اجتماعی فراهم می آورد. در صورتی که کارکردهای موجود در فضا تک بعدی باشد، میزان استفاده از فضا کاهش می یابد. بالعکس در صورت وجود تنوع کاربری ها و کارکردهای فضایی گروه های اجتماعی مختلفی جذب فضا می شوند و همین امر عاملی نظارتی برای محله محسوب شده و میزان امنیت را به واسطه وجود چشمان ناظر بر فضا افزایش می دهد. در واقع کارکردهای موجود در فضا را می توان جنبه عینی ویژگی های فضا دانست که بر جنبه های ذهنی تأثیرگذار است. در مرحله ای صرفاً خوابگاهی و بدون کاربری هایی که پاسخگوی نیازهای استفاده کنندگان از فضا باشند، ساکنین محله مجبورند برای تامین احتیاجات خود به خارج از محله مراجعه کنند و صرفاً محله پاسخگوی یکی از نیازهای آن هاست. اما در محله ای که کارکردهای مختلف در کنار هم قرار دارند، نیازهای ساکنین محله در خود محله تامین شده و میزان تعلق آن ها به فضا افزایش یافته و در نتیجه تلاش در جهت ارتقای کیفیت های محله از جمله امنیت مورد توجه قرار می گیرد.

نوع و سلسله مراتب دسترسی و تنوع فضاهای باز در مقوله جنبه عینی و کالبدی امنیت می گنجد. ناگفته پیداست که توجه به این معیارها یکی از اولویت های ارتقای محیطی در محله است. توجه به سلسله مراتب دسترسی عامل بسیار مهمی از نظر ایمنی و امنیت ساکنین محله

است. در محله ای که امکان استفاده از فضاها بدون دغدغه عبور ماشین هایی با سرعت بالا وجود ندارد، کودکان بیشتری در حال بازی هستند و از آن جا که بازی کودکان همواره با نظارت والدین همراه است، چشمان ناظر بر محله را افزایش داده و در نهایت منجر به افزایش امنیت می گردد. تنوع خدمات افراد بیشتری را در محله نگه داشته و مانع از خروج آن ها از محله برای تامین نیازهای روزانه می گردد.

با توجه به مباحث مطرح شده، ضرورت توجه به امنیت محیطی از نظر عوامل ذهنی و عوامل عینی بسیار حائز اهمیت است. این پژوهش به ارائه راهکارهایی بر اساس مهم ترین شاخص های کیفیت محیطی در یکی از محله های شهر همدان که ویژگی های سکونتگاه های غیر رسمی را دارد، پرداخته است که می تواند گامی در جهت مطالعاتی کامل تر و گسترده تر باشد در سایر محلات با توجه به ویژگی های فضایی - اجتماعی آن ها باشد. با توجه به یافته های تحقیق راهکارهای زیر برای ایجاد امنیت در سکونت گاه های غیر رسمی در حوزه های مختلف پیشنهاد گردید.

جدول شماره 6: جدول راهکار ها و پیشنهادهای طراحان برای ایجاد امنیت

کیفیت های محیطی	راهکارهای پیشنهادی
کیفیت دسترسی	روشنایی مناسب برای فضاهای پارکینگ و پیاده رو ها و پارک ها تعمیر و نگهداری تجهیزات شهری مانند تابلو ها و علایم ارتباطی و زدودن آشغال ها و زواید از محیط و مدیریت مناسب سطح های زباله طراحی منظر مجموعه در جهت افزایش دید و نظارت عمومی قرار دهی مبلمان هایی جهت نشستن در طول مسیرها و حضور افراد در فضا استفاده از مبلمان شهری زیبا و متناسب با مناطق مسکونی به خصوص در مسکن برای افراد کم درآمد با هدف کاهش اقداماتی چون تخریب گرای
فرهنگ و تعاملات اجتماعی	گالری های فعال هنری که مردم را با یک هدف مشترک گرد هم آورده و به اشتراک گذاردن احساس مکان را به عنوان یک نیاز برای اعضای جامعه، ارضا می کند. ایجاد احسلس جمعی از طریق فعالیت های فرهنگی
نظارت طبیعی	طراحی مسیر های پیاده به نحوی که از خانه های اطراف قابل نظارت باشد. مکانیابی فضاهای سبز و تفریحی در جایی که از درب و پنجره بسیاری از واحد ها قابل رویت باشد. قرار دادن مولدهای فعالیت مثل کیوسک تلفن و روزنامه فروشی و یا دکه سیار مکان یابی زمین بازی بچه ها در جایی که از پنجره واحدها به وضوح قابل رویت باشد. اجتناب از طراحی منظر به صورتی که نقاط کور یا مکان های مخفی از دید ایجاد کند. کاشت گیاهان خاردار در نقاط کور برای جلوگیری از اختفای خلافکاران احتمالی

منابع

- 1- اطهاری، کمال و جواهری پور، مهرداد، (1382)، حاشیه نشینی در ایران: علل و راه حلها، جلد چهارم، تهران؛ مرکز مطالعات و تحقیقات معماری و شهرسازی ایران.
- 2- اطهاری، کمال، (1382)، «برنامه ریزی و کاستیهای برنامه ریزی در مسکن کم درآمدها» در اقتصاد مسکن (مجموعه ملات آموزشی)، تهران، سازمان ملی زمین و مسکن.
- 3- اعتصامی پور، محسن، (1381)، ساماندهی فضایی-کالبدی سکونتگاه های غیر رسمی نمونه موردی موی سعدی شیراز، پایان نامه کارشناسی ارشد شهرسازی دانشگاه شیراز.
- 4- الماسی فر، نینا و انصاری، مجتبی (1389) مدیریت شهری، شماره 25
- 5- ایران پناه منوچهر، (1384)، تبیین ساختاری - کارکردی سکونتگاههای غیر رسمی، نمونه موردی مهاباد، پایان نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری، روستایی، دانشگاه زنجان، گروه جغرافیا.
- ایرانمنش، نسیم، (1384)، استفاده از اصول جلوگیری از جرائم شهری از طریق طراحی محیطی و بررسی اجمالی آن در ایران، مسکن و انقلاب، شماره صد و ده
- 7- بیگدلی، داوود، (1383)، ساماندهی اسکان غیر رسمی در کوی فاطمیه زنجان، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه زنجان
- 8- تاک و تیدل، (1380)، امن سازی مراکز شهرها، تجربه کاونتری و ناتینگهام، عربی دانا، علی، شهرداریها، سال سوم شماره 34، تهران، وزارت کشور، سازمان شهرداری های کشور.
- 9- جواهری پور مهرداد، (1380)، ساختیابی اقتصادی - اجتماعی اسکان غیررسمی، مطالعه موردی در منطقه کلانشهر تهران، خلاصه مقالات سمپوزیوم حاشیه نشینی و اسکان غیر رسمی، دانشگاه شهید بخشی، دانشگاه علوم بهزیستی.
- 10- حاشیه نشینی در ایران، علل و راه حلها، (1374)، وزارت مسکن و شهر سازی، مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران گزارشهای مرحله چهارم و پنجم
- 11- دشتی، (1385)، بررسی زمینه های بهسازی محله های حاشیه نشین شهر ملایر، پایان نامه کارشناسی ارشد، واحد ملایر.
- 12- رستم زاده، یاور (1391)، ساماندهی و توانمندسازی سکونتگاه های غیر رسمی در محلات شهری با بررسی نگرش ساکنین محلی، مورد پژوهی: محله توحید، شهر بندرعباس. مدیریت شهری، بهار و تابستان 1391، دوره 10، شماره 29.

- 13- رشیدی، اصغر و حصارى، ابراهيم (1392)، پهنه بندى سکونتگاه هاى غير رسمى و محلات نابسامان شهرى (مطالعه موردى: شهر بناب)، آمایش محیط، بهار 92، دوره 6، شماره 20، صص 53-80.
- 14- رضوان، على، (1385)، "امنیت شهرى و نقش برنامه ریزی شهرى در ارتقا و بهبود آن مورد مطالعه: منطقه 17 تهران"، پایان نامه کارشناسی ارشد برنامه ریزی دانشگاه تربیت مدرس.
- 15- سلطانی، منیژه، (1382)، بررسی حاشیه نشینی در زنجان نمونه موردی کوی فاطمیه، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته جغرافیا و برنامه ریزی شهرى دانشگاه تربیت معلم
- 16- شیخی، محمد، (1382)، سکونتگاه هاى خودرو گذار از حاشیه نشینی به الگویی از سکونتگاه پیرامون کلان شهرهاى ایران در کتاب حاشیه نشینی و اسکان غیررسمی، جلد اول، تهران؛ دانشکده علوم بهزیستی و توانبخشی
- 17- صادقی، یدالله، (1388)، ساماندهی سکونتگاه هاى غير رسمى با تاکید بر اسکان غير رسمى (نمونه موردی میان آباد اسلامشهر تهران) پایان نامه کارشناسی ارشد رشته جغرافیا و برنامه ریزی شهرى، دانشگاه شهید بهشتی
- 18- صدیق سروسنایی، رحمت اله، (1384)، بررسی برخی از عوامل تهدید کننده امنیت اجتماعى، مجموعه مقالات همایش امنیت اجتماعى، شماره دو، معاونت اجتماعى نیروی انتظامى
- 19- صرافى مظفر، (1381)، به سوى تدوین راهبرد ملی ساماندهی اسکان غير رسمى - از پراکنده کارى گزینشى تا همسویی فراگیر؛ مجله هفت شهر، شماره نهم و دهم، انتشارات مسکن و شهرسازی سازمان عمران و بهسازی شهرى.
- 20- صرافى، مظفر، به سوى نظریه ای برای ساماندهی اسکان غير رسمى از حاشیه نشینان، فصل نام هفت شهر، سال سوم، شماره هشتم
- 21- طالبی، ژاله، (1376)، راهنمای طراحی معماری ساختمان بلند مسکونی، تهران، مرکز تحقیقات ساختمان و مسکن
- 22- عباس زادگان، مصطفى، (1384)، ابعاد اجتماعى - روانشناختی فضا هاى شهرى، مجله بین المللی علوم مهندسی تهران، دانشگاه علم و صنعت ایران، جلد شانزدهم
- 23- فرید تهرانی، سایه؛ (1390)؛ ترس در فضای شهرى؛ تهران، انتشارات آرمانشهر.
- 24- محمودی نژاد، هادی، (1385)، "روانشناسی محیطی و طراحی فضاهاى شهرى کاربست علوم رفتاری در طراحی محیط شهرى"، پیام مهندس، شماره سی و چهارم، 1385.
- 25- مشکینی ابوالفضل و همکاران، (1386)، بهسازی و نوسازی بافت فرسوده شهرى (تجربیات جهانی و ایرانی)، چاپ اول، دانشگاه کردستان.

- 26- Atlas, R. I. (2013). 21st century security and CPTED: Designing for critical infrastructure protection and crime prevention. CRC Press.
- 27- Carey, J. W. (2008). Communication as culture, revised edition: Essays on media and society. Routledge.
- 28- Cozens, P. M., Saville, G., & Hillier, D. (2005). Crime prevention through environmental design (CPTED): a review and modern bibliography. Property management, 23(5), 328-356.
- 29- Gibson, V., & Johnson, D. (2016). CPTED, but not as we know it: Investigating the conflict of frameworks and terminology in crime prevention through environmental design. Security Journal, 29(2), 256-275.
- 30- Jeffery, C. R. (1971). Crime Prevention through Environmental Design. Beverly Hills, CA: Sage Publications.
- 31- Kajalo, S., & Lindblom, A. (2010). How retail entrepreneurs perceive the link between surveillance, feeling of security, and competitiveness of the retail store? A structural model approach. Journal of Retailing and Consumer Services, 17(4), 300-305.
- 32- Kamalipour, H., Faizi, M., & Memarian, G. (2014). Safe Place by Design: Urban Crime in Relation to Spatiality and Sociality. Current Urban Studies, 2014.
- 33- Mohit, M. A., & Elsayahli, H. M. H. (2010). Crime and housing in Malaysia: case study of Taman Melati terrace housing in Kuala Lumpur. Asian Journal of Environment-Behaviour Studies, 1(3), 25-36.
- 34- Nasar, J. L., & Fisher, B. (1992). Design for Vulnerability: Cues and Reactions to Fear of Crime. Sociological and Social Research, 76, 48-57.
- 35- Owusu, G., Wrigley-Asante, C., Oteng-Ababio, M., & Owusu, A. Y. (2015). Crime prevention through environmental design (CPTED) and built-environmental manifestations in Accra and Kumasi, Ghana. Crime Prevention & Community Safety, 17(4), 249-269.
- 36- Robinson, M. B. (1996). The Theoretical Development of CPTED: 25 Years of Responses to C. Ray Jeffery. In W. S. Laufer, & F. Adler (Eds.), The Criminology of Criminal Law: Advances in Criminological Theory (pp. 427-462). New Brunswick: Transaction Publishers.
- 37- Schneider, T. (2010). CPTED 101: Crime Prevention through Environmental Design--The Fundamentals for Schools. National Clearinghouse for Educational Facilities.